

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра теорії та історії світової літератури

КУРСОВА РОБОТА

з історії зарубіжної літератури

на тему: Трагедія особистості в романі Чарльза Діккенса «Домбі і син»

Студента (ки) 3 курсу Соф 02-21 групи

Спеціальності 014 Середня

Освітньо-професійна програма Іноземні мови та літератури,

методика навчання іноземних мови і зарубіжної літератури

(французька мова і друга західноєвропейська мови)

Василяш Т. І.

Керівник Мариненко Ю. В.

_____

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ЄКТС _____

Члени комісії

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

м. Київ – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. РОМАН «ДОМБИ І СИН» ЯК РОМАН ПРО ПІДПРИЄМЦЯ..	5
1.1.Коротка історія створення та огляд критичної літератури.....	5
1.2.Ідейно-художня проблематика	7
1.3.Персонажна структура роману	10
РОЗДІЛ II. ТРАГЕДІЯ ОСОБИСТОСТІ В ОБРАЗАХ ГОЛОВНИХ ГЕРОЇВ РОМАНУ «ДОМБИ І СИН»	14
2.1.Каркер - лиходій чи знаряддя долі?	14
2.2.Тема помсти і вищого правосуддя	17
2.3.Мотив покарання і мотив каяття: паралелізм і відмінності	20
ВИСНОВКИ	23
РЕЗЮМЕ	Error! Bookmark not defined.
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	27

ВСТУП

Актуальність теми. Діккенс і його творчість користуються широкою популярністю в нашій країні, незважаючи на те, що перше знайомство вітчизняного читача з англійським романістом відбулося понад сто років тому (тоді Діккенс став одним із найулюбленіших іноземних письменників). Роман Діккенса має багатих і багатогранних персонажів, чиї внутрішні конфлікти, страждання і трагедії викликають інтерес і увагу сучасних читачів. Актуальність цієї теми підтверджується постійним інтересом до психологічного аналізу особистостей та їхнього розвитку як у літературі, так і в реальному житті.

Ступінь розробленості обраної проблеми у науковій літературі. Трагедія особистості в романі Чарльза Діккенса «Домбі і син» можна оцінити як високий. Роман Діккенса широко досліджувався та аналізувався в літературознавчих кругах. Вчені, критики та літературознавці різних епох ретельно розглядали тему трагічного розвитку особистості головних героїв.

Об'єкт дослідження – роман Чарльза Діккенса "Домбі і син".

Предмет дослідження – трагедія особистості в романі «Домбі і син».

Мета дослідження – аналіз й осмисленні процесу розвитку трагічних характерів головних героїв роману з акцентом на вплив соціального оточення та сімейних стосунків на їхнє особистісне становлення. Робота спрямована на виявлення ключових моментів, які формують трагічний образ особистості в контексті твору Діккенса, а також на аналіз того, як автор використовує літературні засоби для передачі цієї теми.

Завдання дослідження:

- розглянути ідейно-художню проблематику роману;
- проаналізувати персонажну структуру роману;
- дослідити розвиток теми помсти і вищого правосуддя;
- визначити мотив покарання і мотив каяття.

Теоретико-методологічна основа дослідження :

– методи аналізу і синтезу, за допомогою яких було зібрано та узагальнено теоретичний матеріал з досліджуваної теми, а також підбито підсумки дослідження;

– описовий метод.

Теоретичною основою роботи послуговували праці вітчизняних зарубіжних учених, присвячені життю і творчості Чарльза Діккенса (див. бібліографічний список).

Структура курсової роботи. Курсова робота складається з вступу, двох розділів, висновків і списку використаної літератури.

РОЗДІЛ I. РОМАН «ДОМБІ І СИН» ЯК РОМАН ПРО ПІДПРИЄМЦЯ

1.1. Коротка історія створення та огляд критичної літератури

Чарлз Діккенс (1812-1870), великий англійський письменник, є передовиком гуманістичної традиції в англійській літературі (Рис.1.1). Народившись у 1812 році в Портсмуті в родині чиновника морського відомства, Чарлз не мав класичної освіти, але протягом усього життя самовдосконалювався.

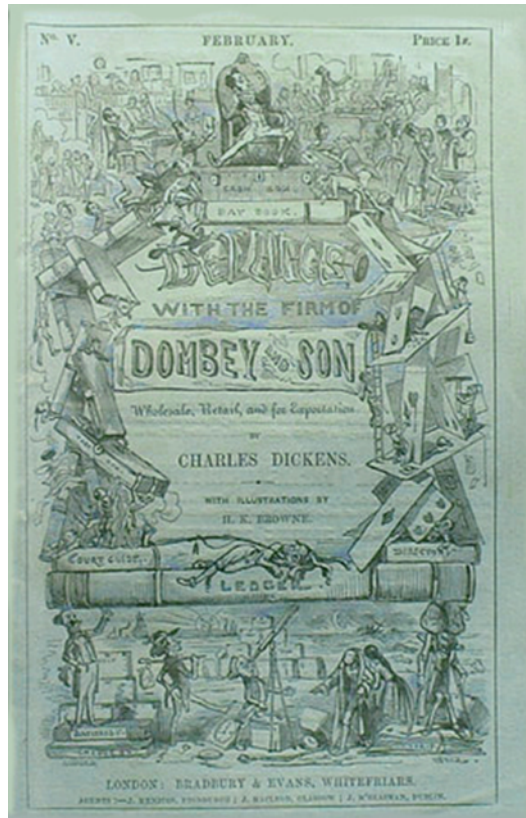

Рисунок 1.1 Чарлз Діккенс

Романи Діккенса стали для його сучасників творами, які не можна було читати без глибокої співчуття та цікавості. Таким чином, Діккенс увійшов у ряди великих літераторів [7].

"Домбі і син" є сьомим романом Діккенса та четвертим, написаним протягом 1840-х років (Рис 1.2). У цьому творі вперше занепокоєння щодо сучасного суспільства змінюється на критику конкретних соціальних проблем. Мотив незадоволеності й тривоги, який повторюється у згадках про безперервний потік води, що забирає все у своїй невпинній течії, утілюється

протягом усієї книги. В різних варіаціях з'являється також мотив невинної смерті. Трагічне розв'язання головної теми роману, що пов'язане з розкриттям образу Домбі, підсилене рядом додаткових ліричних мотивів та інтонацій, робить "Домбі і син" романом з нерозв'язаними й невіршеними конфліктами.

Рисунок 1.2 Обкладинка п'ятої частини роману "Домбі і син", лютий 1847 року.

З моменту свого видання роман Діккенса отримав високу оцінку у критичній літературі. Критики, такі як Т. В. Анісімова, Т. І. Сільман, Катарський, Н. П. Михальська, R. Tillotson, E. Wilson та інші, зауважували, що "Домбі і син" є більш зрілим твором порівняно з попередніми романами. Реалістичний портрет стає більш повним; одноманітність зображення, характерна для комічних персонажів раннього Діккенса, зникає. Головним аспектом у романі стає психологічний аналіз внутрішніх мотивів та переживань героїв [1, с. 98].

Стиль письменника значно розширився й ускладнився, збагатившись новою символікою та тонкими спостереженнями. Поглиблюється психологічний аналіз героїв, таких як місіс Ск'ютон, Едіт, містер Домбі, місіс Токе, збільшується роль діалогів і монологів. Роман отримує філософський звучання, пов'язане з образами океану і річки часу, що безупинно текуть. Цікавий експеримент із часом проводиться автором у відтворенні життя Полі. Відступаючи від стандартного підходу, час то розтягується, то звужується, відображаючи стан здоров'я та емоційний настрій цього маленького героя, який стоїть перед складними життєвими випробуваннями [10, с. 12].

"Домбі і син" є заключним романом, який підбиває підсумки творчості Діккенса до цього часу та відкриває новий етап у його літературній діяльності. Поруч з глибокими та оригінальними враженнями дитинства, що лежали в основі його ранніх творів, в романі виявляються більш серйозні спостереження над життям.

1.2. Ідейно-художня проблематика

Початково роман Діккенса планувався як "трагедія гордості". Гордість, яка є важливою, але не єдиною характеристикою буржуазного підприємця Домбі, визначалася його соціальним становищем як власника торговельної фірми "Домбі і син" [12, с. 32].

Незважаючи на реалістичний фундамент, сюжет роману "Домбі і син" будується за законом "різдвяних казок": під впливом ударів долі, тобто з зовнішнім реалістичним мотивуванням, відбувається фантастичне перетворення жорстокого старого Домбі на показово добру й чутливу особу.

Різдвяна оповідь, яка має свої коріння у вірі в усілякі чудеса, що відбуваються в різдвяну ніч, отримала широке поширення в різних країнах у період романтизму. Чарльз Діккенс вважається піонером цього жанру. У середині XIX століття він написав кілька різдвяних повістей і почав

публікувати їх у грудневих випусках своїх журналів "Домашнє читання" і "Круглий рік"[2, с. 359].

"Домбі і син" відзначився як перший роман Діккенса, де різдвяна притча про силу та торжество добра гармонійно поєдналася з глибоким соціально-психологічним аналізом. Тут вперше була представлена об'ємна суспільна панорама, до створення якої Діккенс вже намагався в "Мартіні Чезлвіті".

Якщо б Діккенс обмежився лише смертю Поля, схоже на "Тяжкі часи", результатом був би вражаючий нарис того, як особа, що знехтувала дитячими почуттями, втрачає одночасно свою душу. Однак Діккенс поставив запитання більш широко: він хотів показати, як життя перетворює нечутливу та непохитну духовну істоту, навчаючи її любити; і бажав відобразити цей процес виховання на широкому суспільному фоні [9, с. 64].

Преобразування Домбі в турботливого батька і діда, який дбає про дітей Флоренс, не слід розглядати як казкове перетворення, схоже на те, що відбулося з місцевим скнарі Скруджем. Це заздалегідь відтворене усім ходом подій у цьому вражаючому творі. Діккенс як художник гармонійно поєднується з Діккенсом як філософом і гуманістом. Суспільне становище визначає моральний характер Домбі, так само, як обставини впливають на його зміну характеру.

Назва роману "Торговий дім Домбі і Син. Торгівля оптом, вроздріб і на експорт" відтворює суть життя містера Домбі. Земля була виділена для Домбі і його сина, щоб вони могли провадити торгівельний бізнес, а сонце і місяць були створені, щоб освітлювати їхні шляхи. Однак ця назва виявляється неправдивою, оскільки торгівля оптом і вроздріб перетворює людей на товар. У Домбі відсутнє серце: "Домбі і Син торгували не з серцем, а з шкірою. Їхня продукція - це не лише товари, а й діти, пансіонати, книги". Для Діккенса важливо відзначити найважливіший центр християнської антропології - серце, яке, згідно з богословським вченням, має бути "осердеченим", об'єднуючи розум і почуття людини [13, с. 210]

Назва роману може збентежити читача, оскільки "Домбі і син" фактично розповідає про дочку Флоренс, а не про сина містера Домбі. Основна тема роману - це відношення між містером Домбі та його коханою, але недооціненою донькою, Флоренс. Ця глибина розкривається вже в першій главі, коли Волтер Гей каже: "П'ю за Домбі - і Сина - і доньку!"

Перша частина роману, яка описує дитинство та смерть першого спадкоємця містера Домбі, майстерно переплітається з другою, що розповідає про фатальний, придбаний за гроші другий шлюб містера Домбі та про катастрофу його сподівань на другого спадкоємця. Разом обидві частини формують роман, у якому стежиться тема того, як зіпсуються всі надії містера Домбі і як він, нарешті, розуміє кохання своєї доньки, яке завжди було безперечним, хоч і зіткане з байдужості та презирства з його боку.

У кінці роману Діккенс вкладає у вуста Тутса слова про відродження "Домбі і сина" на новому рівні: "Так, завдяки його дочці... "зійде", ні "повстане у славі новий "Домбі і син"[8, с. 81].

В романах Діккенса завжди присутній загальний художній образ, який відображає настрій та ідею твору. Наприклад, туман у "Холодному домі", в'язниця у "Крихітці Дорріт". У "Домбі і сині" особливо важливі образи-символи, які пізніше виявляються ключовими у творчості письменника. В цьому романі море виступає як символ смерті й вічного життя. Ми відчуваємо його потужну енергію, коли хворий Поль запитує: "Про що говорять хвилі?" Ми спостерігаємо, наскільки байдужим є море до місіс Ск'ютон, яка лежить паралізованою і вмирає: "Вона лежить, слухаючи нарікання океану, але мова його вона відчуває як незрозумілу та жахливу, і страх огортає її обличчя. Коли вона дивиться вдалину, вона бачить лише порожнечу між небом і землею". У кінці цього епізоду місіс Ск'ютон помирає, а море простягається вже в мертве й гірке майбутнє її дочки, Едіт, другої дружини містера Домбі.

У романі, залізниця виступає як ключовий символ, що несе ідею прогресу, але також приносить смерть Каркеру. Цей образ ідеально відтворює соціальний зміст твору, розповідаючи про долю підприємця. Для Домбі, який

страхується нововведень, залізниця - це не лише смерть, а й символ прогресу, який, на думку Діккенса, може поліпшити життя людей. З іншого боку, залізниця виступає як символ відплати: Каркер знаходить смерть під колесами експреса. У романі також зустрічаються інші символи, наприклад, обід у містера Домбі, де страви подаються холодними, створюючи символ "холодного дому", де відсутнє душевне тепло.

1.3. Персонажна структура роману

У романі Діккенса можна виокремити дві чіткі групи персонажів. Одна з них включає Флоренс, Волтера Гея, Соломона Джілса, капітана Каттля, няню Тудль - це добрі, щирі люди, описані з великою кількістю реалістичних деталей [21, с. 12].

У "Домбі і сині" присутні численні комічні портрети, проте "свідомий контроль над комічними перебільшеннями стає однією з відмінностей "Домбі і сина" від більш ранніх речей Діккенса" [20, с. 36]. У романі "Домбі і син" персонажі, які несуть моральні вади, зображені як маски: Каркер-завідувач (хитрість, ощадливість, розважливість, злісність, невірність, лицемірство); майор Бегсток (підлабузництво, лицемірство, егоїзм); місіс Піпчин (злісність, ненажерливість, егоїзм, обмеженість); місіс Ск'ютон (егоїзм, неприродність, паразитизм); місіс Чик (бездушність, жорстокість)... Якщо персонаж виражений сатирично, то його зовнішність, мовлення, дії і ситуації, в які він потрапляє, стають об'єктом сатири, проте в більш приватному контексті. Всі вони виражають загальну моральну ваду.

Прикладом сатиричного зображення моральних вад є образ Каркера-завідувача. Описуючи його зовнішність (XIII розділ), Діккенс постійно зазначає його "хижість", наголошуючи на тому, що у Каркера були "два безперервні ряди блискучих зубів, чия правильність і білосніжність були зовсім неприємними. Неможливо було уникнути їхнього спостереження, бо

він показував їх щоразу, коли говорив, і мав таку широку посмішку на обличчі, що в ній було щось, подібне до котячого гарчання" [4, с. 102]

Де б Каркер не з'явився, письменник завжди приділяє особливу увагу стану і діям зубів персонажа. Це прийом гіперболічного загострення - зуби хижака стають активними учасниками життя свого власника, рівноправними з ним. Діккенс використовує прийом повтору, перераховуючи дії, які вони виконують за допомогою спеціальних дієслів: зуби Каркера "вібрують у тон пісеньки" ("his many teeth vibrated to it [song]"), "вблискують", "оглядають усе навколо" ("observing all around"); сам Каркер "провітрює свої зуби" ("airing his teeth"), "ніби для практики" ("as if for practice"), "дарує свої зуби безлічі людей" ("bestowed his teeth upon a great many people"), "відкриває верхні й нижні ясна" ("bared himself to the tops and bottoms of his gums"). Для створення сатиричного образу Діккенс використовує епітети "блискучі зуби" ("glistening"), "зубатий чоловік" ("the man of teeth"); "усміхнений джентльмен" ("smiling gentleman"); порівняння. Зазвичай Каркера порівнюють із котом: "у його посмішці було щось, що нагадувало оскал kota" ("that there was something in it like the snarl of a cat"); "його волосся і бакенбарди... нагадували шерсть рудого kota в плямах" ("with hair and whiskers... more like the coat of a sandy tortoise-shell cat"), або з вовком: "Яка вовча морда! Навіть запалений язик виднівся з розтягнутої пащі, коли його очі зустрілися з очима містера Домбі!" [19, с. 17]

Еліс Марвуд також предстає перед нами як персонаж казки. Її мати виступає як відьма, відома як "Добра місіс Браун", яка приманює дітей до свого лігва і обкрадає їх грошима та одягом. Сама Еліс також має "пророчі сни" і передбачає смерть Каркера. Її вигляд характеризується "смаглявістю" та "сплутаним чорним волоссям", що підкреслюється Діккенсом через відьомський стиль її одягу: "чорний" і "земляний одяг". Після повернення з каторги в Австралії, вона фактично з'являється "з того світу", з іншого світу.

В романі відбувається тонка й продумана полеміка між добром і злом. Носії гуманістичних ідеалів відзначаються здатністю розуміти один одного, надавати допомогу у важкі часи та відчувати потребу у цій взаємодії. До таких

персонажів відносяться Сол Джиле, капітан Катль, Сьюзен Ніпер та місіс Річардс.

Зло, натомість, концентрується у прихильників містера Домбі, які складаються з місіс Чік, Каркера та місіс Ск'ютон. Кожна з цих груп персонажів має свою філософію життя та власні сфери впливу. Проте Діккенс як реаліст передає сутність сучасного суспільства, яке просувається вперед технічним прогресом, але втрачає зв'язок з духовністю та співчуттям до ближніх [17, с. 111].

Психологічний опис персонажів у цьому романі значно ускладнений порівняно з попередніми творами Діккенса. Недорозуміння в розв'язанні конфлікту між Домбі і Каркером, а також Каркером і Едіт, є новим аспектом поетики зрілого Діккенса. У вікторіанському суспільстві були певні моральні норми, які обмежували письменників у зображенні інтимних відносин та складнощів подружжя. Проте з розвитком мистецтва Діккенса його характери стали більш складними, а він відчував потребу виходити за рамки вікторіанських норм.

Образ Домбі відтворює конфлікт між соціальною доктриною, яку він проповідує, - обов'язком і наполегливістю, і його внутрішньою потребою у сімейних зв'язках та коханні. Для Діккенса у цьому романі важливо продемонструвати можливість морального відродження людини. Трагедія Домбі є соціальною трагедією, в якій показані взаємозв'язки між людиною та суспільством, а також між людиною та матеріальним світом. Чим менше суспільство впливає на людину, тим більш людиною і чистою вона стає.

Флоренс відіграє важливу роль у моральному відродженні Домбі. Її стійкість, відданість, любов та співчуття до інших сприяли поверненню батькової прихильності та кохання. Завдяки їй Домбі відкрив у собі нові життєві сили, спроможні "докладати зусиль", тепер вже на користь добра та гуманності [6, с. 354].

У романі "Домбі і син" Діккенс показав руйнівну силу капіталізму, яка не лише поглиблює соціальні нерівності серед людей, але й породжує фізичні

та моральні вади, як у випадку головного героя, Домбі. Ці вади відображаються у зовнішності людей, предметному середовищі та природі, що призводить до спотворення й омертвіння духовності особистості.

Незважаючи на типовий образ підприємця Домбі та глибокий аналіз психології накопичувача, Діккенс використовує мотив різдвяних казок про лиходіїв, які знаходять покаяння та виправляються, у створенні історії героя.

РОЗДІЛ II. ТРАГЕДІЯ ОСОБИСТОСТІ В ОБРАЗАХ ГОЛОВНИХ ГЕРОЇВ РОМАНУ «ДОМБІ І СИН»

2.1. Каркер - лиходій чи знаряддя долі?

Головною рисою образу Каркера є його білі рівні блискучі зуби, які мають значення лейтмотиву. Ці зуби можуть блищати загрозливо, або виражати цікавість чи захоплення, іноді зводячи увагу до цієї деталі його зовнішності, Діккенс навіть використовує лише слово "зуби", замість імені персонажа. Зуби асоціюються з інструментом хижака, що відображає безжальність Каркера в досягненні своїх цілей [5, с. 47].

Діккенс порівнює його поведінку з картковою грою, описуючи його як гравця, який досконало вивчив всі аспекти гри, знає сильні та слабкі сторони стратегій, вміє прочитувати інших гравців, не розголошуючи власних намірів. Каркер - це гравець, але його гра характеризується холодністю, хитрістю та вправністю, як у партнера, так і в опонента.

Каркер - злочинець, чиї злочини руйнують життя його жертв. Він не має жодної прихованої доброти або порядності, нічого, що може дати надію на порятунок його душі. Він аморальний і холодний, його єдина страсть - маніпулювати людьми. Він зрадив свого брата Джона, шантажуючи його, вимагає покірності від Едіт, спокусив і віддав до каторги Еліс Марвуд. Навіть у справах він нечесний.

Але для Каркера, який вважає себе неперевершеним стратегом, чекає жорстоке розчарування, коли виявляється, що він сам є лише інструментом помсти Едіт. Доля призначила йому урок, від якого він не може уникнути, перетворивши його на об'єкт чужої волі, а не суб'єкт.

У романі персонажі, які відбувають покарання за свої злочини, - це Еліс Марвуд і Джон Каркер, старший брат Каркера-завідувача. Вони втратили все через свої провини: Еліс провела багато років у в'язниці, а Джон, звинувачений у крадіжці, змушений прикладати жалюгідні зусилля в конторі Домбі як

молодший клерк, не маючи надії на просування по службовій лінійці відповідно до його досвіду.

Але інші персонажі також скоюють злочини і проступки, які залишаються непокараними, так як вони приховані. Мати Елліс Марвуд совершає кримінальний злочин, обкрадаючи дітей. Злочини інших персонажів полягають у відсутності материнської любові, як у Домбі, або в бажанні продати свою доньку за вигіднішу ціну, як у місіс Скъютон [3, с. 239].

Каркер офіційно не вважається злочинцем, але з моменту його першого з'явлення у романі Діккенс створює підозру щодо його можливого причетності до різних таємничих злочинів. Ця підозра виявляється вірною. Епізод з Елліс Марвуд розкриває темну сторону Каркера. Він не лише вчиняє злочинні дії самотійно, але й спонукає інших до цього шляху. Елліс Марвуд, каторжниця, - одна з його жертв. Він спокусив її, а суд, безжалісний, засудив на тривалі роки каторжної праці. Він шантажує Едіт, примушуючи її підкорятися, залякувавши розлукою з Флоренс. Він руйнує Домбі. Обсяг його злочинів дійсно безмежний. Кримінальні та моральні проступки втілені Діккенсом в одному образі.

Каркер представляє собою сучасний образ поряд з іншими персонажами, такими як його добродушна сестра Харіет, наївна Флоренс, дивакуватий Каттль та благородний Волтер. Він - підприємець нового типу, справжній хижак, майже машина, завжди активний та систематичний у своїй роботі. Його методи праці також виглядають механістично. Наприкінці роману Каркера чекає жорстоке розчарування, коли виявляється, що він не гравець, а пішак у грі, влаштованій Едіт.

Хоча Каркер зображений дуже реалістично, він виступає також у ролі казкового персонажа. Каркер символічна фігура, майже казкова. За Проппом, він є хибним героєм, антагоністом, який прагне зайняти місце головного героя. Він радіє смерті Поля, прагне виключити Волтера Гея, щоб самому стати "сином". Коли йому не вдається стати сином, він намагається замінити

головного героя - Домбі, викрадаючи його дружину. Мотив втечі нагадує про аналогічні сюжети у лицарських романах, таких як "Трістан та Ізольда", "Гіневра і Ланселот". Каркер - своєрідний "інверсований" образ Трістана-Ланселота. Каркер може бути розглянутий як перевернена версія Трістана-Ланселота. У його відносинах з Едіт немає спочатку інтимності, що відображається у їхньому спільному втечі без вирішення. Це "перевернута" ситуація, де відсутнє поклоніння жінці, навіть не дивлячись на те, що Едіт Домбі вважається загально визнаною "прекрасною пані". Каркер виступає як посередник влади, а не кохання чи пристрасті [11, с. 29].

Діккенс намірено підкреслює кельтський підтекст, порівнюючи Каркера з величезним котом - істотою, яка у кельтському фольклорі має магичні та демонічні властивості. Це викликає мотив перевертництва, оскільки справжня природа Каркера, який здається джентльменом, залишається прихованою.

Його відмінність відзначається порівнянням з його братом і сестрою, які представляють собою образи скромного та доброго життя. Каркер виявляється зовсім іншою особистістю, ніж Джон та Харіет. Його успіхи та роль у родині створюють обернену ситуацію, що ще більше підкреслює його відмінність від інших членів сім'ї.

Також у романі присутній казковий мотив відходу героя з дому в пошуках кращого життя, хоча у цьому випадку головний герой виявляється негативним персонажем, а не позитивним.

Образи Домбі і Каркера становлять одні з найцікавіших аспектів роману. На перший погляд, вони є представниками темної сторони, символізуючи черствість, егоїзм та прагнення до влади. Проте Домбі - складна особистість, значно складніша, ніж попередні антигерої Діккенса. У його душі постійно відбувається боротьба, іноді він відчуває тягар сильніше, ніж іноді. На початку роману автор не розкриває суть та природу Домбі, а лише натякає на те, що гордість перешкоджає йому проявляти почуття співчуття до своєї власної слабкості, наприклад, до втрати дружини.

Каркер-завідувач є альтер его Домбі і марно намагається бути якомога ближчим до нього. Він намагається ізолювати Домбі від усього, що може викликати у нього співчуття або участь і таким чином зайняти його місце в житті. Його втеча з дружиною відображає його бажання почувися як Домбі через близькість з Едіт. Можливо, основна риса Каркера полягає у не поясненому бажанні влади.

Бунт Каркера проти Домбі є неоднозначним, якщо дивитися на нього з соціальної точки зору: розоривши Домбі, Каркер не привласнює собі його статки. Справжні мотиви Каркера залишаються невідомими. Можливо, це один із перших "підпільних" героїв англійської літератури, що зазнають найскладніших внутрішніх боротьб.

2.2. Тема помсти і вищого правосуддя

Тема помсти виникає у відносинах Едіт і Домбі, а також Еліс і Каркера. Протягом усього життя Еліс мріє помститися Каркеру, але Діккенс не дозволяє їй самій здійснити справедливість. По суті, ніхто не вбиває Каркера - він гине, намагаючись втекти від Домбі, який навіть не помічає його в той момент і випадково падає на рейки [14, с. 192]

Злочинець виявляється покараний самим собою. Масштаб злочинів Каркера перевищує терпіння самої природи. Діккенс рятує Домбі, аналогічно тому, як він рятував колись дядька Скруджа, підкреслюючи християнські ідеали різдвяного примирення. Він рухається по шляху до воскресіння "мертвої душі" Божого творіння, яка образила в собі Божий образ і подобу.

Хоча Харіет Каркер стверджує, що "нічого не можна було б виправити" і "ніколи не пізно виправитися", Каркер не кається, і такий дар на нього не сходить.

Еліс повернулася з метою помсти. Саме вона стала непрямою причиною загибелі Каркера, підбадьорюючи Домбі на слід втікачів. Тут виникає тема відплати та покарання, коли жертва мстить своєму образу. Злочини Каркера повертаються проти нього через багато років.

Помста наздоганяє Каркера, змушуючи його прискорюватися все сильніше. Його втеча нагадує сцену з "Олівера Твіста", але автор уникає мелодраматизму, пропонуючи широкий спектр емоційних переживань героя. Думки Каркера переплітаються, темп оповіді прискорюється, як при шаленій їзді на коні або залізниці. Навіть той факт, що Каркер бачить все навколо, не знімає його страху перед наздогнанням.

Каркер є об'єктом помсти Еліс, але, в кінцевому рахунку, вирішальну роль відіграє не людський суд, а вища сила.

Головна героїня роману, Флоренс, уособлює світлий, практично біблійний образ, що втілює душевну чистоту та любов, здатну розтопити навіть крижане серце її батька. Її спілкування з Едіт, гордою і неприступною, змінює останню, відроджуючи в її душі тепло і ласку.

Харіет Каркер, чарівна фігура, що присвятила своє життя служінню братові Джону та допомозі потребуючим, відчувається у біблійних традиціях. Вона залишає багатий дім брата, слідуючи християнським ідеалам, щоб поділитися бідною і стражданнями свого іншого брата. Харіет демонструє своє щире співчуття та надає притулок жінці, яка стала жертвою злочинів її брата. Вона намагається переконати Еліс, чиє серце наповнене ненавистю до Каркера, про можливість каяття. Доброта Харіет здається спробою виправдати провину брата, але Еліс Марвуд не приймає цього. Вона вирішує помститися Каркеру за своє зіпсоване життя.

Образи Еліс Марвуд і Едіт Домбі є значущими у романі. Між цими жінками, які відіграли фатальну роль у житті Каркера - одна стала його жертвою, а інша сама принесла його в жертву, простежується мотив двоїстості. Діккенс навіть показує їхнє родинне зв'язок. Обидві - Еліс і Едіт - використовуються як інструменти помсти. Еліс мстить Каркеру за зганьблене

життя і порушену честь. Едіт віддавить Домбі за те, що він використав її як інструмент для своїх корисливих мети. Її помста має вищий, містичний характер, бо сам факт їхнього шлюбу вважається покаранням Домбі за його гордість та душевну сліпоту.

Одним з вершинних досягнень Діккенса-психолога є сцена втечі Каркера після їхньої розмови з Едіт. Каркер, який здавалося, переміг Домбі, раптово виявляється відкинутим нею. Його підступи та лукавість обернулися проти нього самого. Його мужність та впевненість розбиваються: "Горда жінка відкинула його, як хробака, спіймала його в пастку, і обдуреного ним навіть ображала, ставши проти нього та вивернувши з нього всі лукаві плани. Він сподівався зробити її своєю послухною інструментом, але замість цього сам став жертвою її хитрості, і коли ця ламка планета обернулася проти нього, він відчував себе розгубленим, зневаженим і наляканим [15, с. 390].

Отже, головні сюжетні лінії роману проходять через взаємодію з жіночими персонажами. Саме їхня роль у житті героїв визначає подальший розвиток подій та впливає на їхню долю.

Можна встановити паралель між невдалим самогубством Домбі і трагічною загибеллю Каркера. Самогубство Домбі можна розглядати як його власне покарання, але, відмінно від нього, Домбі має можливість каяття через людські почуття. У випадку з Каркером, Діккенс надає можливість катарсису, показуючи, що сила любові дитини переважає його злочини.

Під час смерті Каркера, змучений і втрачений у просторі і часі, він наближається до кінця. Йому відкривається видіння природи, яка, незважаючи на його злочини, залишається красивою і бездоганною. Діккенс дає йому можливість каяття, показуючи, що надія на прощення та вічне життя залишається і в останні моменти життя. Перед очима Каркера з'являються образи його добродісного брата і сестри, що може свідчити про його можливе каяття перед смертю.

Звернімо увагу на той факт, що смерть Каркера настала через його внутрішні конфлікти та невпевненість у власній ідентичності. Він переживав кризу ідентичності, яка, за визначенням К'єркегора, може бути порівняна з "смертельною хворобою". Ця "смертельна хвороба" виникає від невдоволення собою, відчаю бути собою або неможливості прийняти себе таким, який є. За словами К'єркегора, коли людина відчуває невдоволення собою через якусь провину, це може спричинити "хворобу до смерті", коли вона відкидає самого себе. Такий стан розпачу та неприйняття власного "Я" нагадує про "вмирання смертю", як описано в творах К'єркегора [16, с. 370].

Каркер був перевантажений власними провинами і злочинами, що спричинило його внутрішню розчавленість. Цей момент також може нагадувати про казковий мотив, де лиходій помирає, бо вже немає місця для нього в казці, і його злочини врешті-решт покарані.

Діккенс зображує Каркера як жертву залізниці, що стає символом смерті у романі. Такий образ ідеально відтворює соціальний контекст того часу. Для Домбі, який представляє минуле, залізниця втілює саму смерть, і він страхом до неї поділяється з мешканцями Садів Стеггса, чиї будинки стають перешкодою для нової північної лінії. Діккенс використовує цей мотив, щоб продемонструвати, як прогрес змінює життя людей на краще. Каркер, у свою чергу, уособлює безжалісного бізнесмена нового часу, проте його поглинає екзистенційний страх перед залізницею. Він знаходить свою загибель під колесами паровоза, і таким чином символ прогресу перетворюється на символ відплати.

2.3. Мотив покарання і мотив каяття: паралелізм і відмінності

Мотиви покарання і каяття в романі найкраще відображені у персонажі Домбі. Руйнація його фірми, його найціннішого підприємства, можна розглядати як покарання за його безжалісність, егоїзм і принизливе ставлення

до Флоренс, а також до його дружин Фанні та Едіт. Діккенс пропонує своєму герою можливість каяття і нове початок серед людей, які його люблять. Горда Едіт також, наприкінці роману, здається розкалася за свої вчинки. Повідомлення про зміни в долі та характері Домбі викликає у неї почуття сорому за те, що відбулося. "Оскільки він став іншою людиною, такого ніколи б не мало статися... я б хотіла, щоб цього ніколи не було" [18, с. 132]. Діккенс демонструє ланцюгову реакцію - каяття Домбі викликає моральні зміни, які поширюються і на душу Едіт, якій колись саме холодність і бездушність Домбі завдали страждань і викликали бажання помсти.

Після розпаду своєї фірми Домбі показує себе з найкращого боку. Він виплачує майже всі борги фірми, що свідчить про його чесність і порядність. Це, ймовірно, результат внутрішньої боротьби, яку він постійно веде сам з собою, і це допомагає йому знайти нове життя, що не буде вже самотнім або безпритульним, а наповнене людською співчуттям.

Проте покарання і каяття не завжди відбуваються одночасно. Діккенс не робить зрозумілим, наскільки Каркер кається. Його миттєва смерть у кінці безумної втечі може виглядати як покарання, але каяття здається занадто яскравим і недосяжним. Каркер не здійснює його.

У романі "Домбі і син" Діккенс втілює образ Каркера-керівника, який є практично абсолютним, безжалісним негідником. У створенні його образу Діккенс використовує багато казкових елементів, що робить Каркера персонажем казкового світу, а не реалістичного роману. Діккенс не надає Каркеру можливості на покаяння або порятунк. Він раптово й неочікувано загинув, мовби зникнувши зі сторінок роману, що відповідає образу персонажа з чарівної казки.

Тема злочину і покарання в романі "Домбі і син" пронизує кожний його епізод. Долі негідника Каркера переплітаються з векторами помсти, що виходять від Еліс Марвуд і Едіт Домбі. Каркер стає об'єктом помсти для Еліс і суб'єктом у відплаті, яку здійснює Едіт проти Домбі. Проте помста Каркера

відбувається за його собственним звинуваченням, ведучи його до кризи ідентичності та нарешті, до його смерті.

Смерть Каркера описана Діккенсом як логічний кінець його беззаконного життя. Він не приймає смерть від рук своїх ворогів; страх змушує його тікати, і він сам загибає під колесами паровоза. Таким чином, покарання Каркера, у своєму роді, приховане всередині нього самого. Вантаж злочинів і проступків, які він скоїв, розчавлює його свідомість. Смерть Каркера не є наслідком віддання суду, вона стає кінцевим етапом в ланцюговій реакції помсти.

Образ Каркера виходить за межі стандартного уявлення лиходія з різдвяної казки. Його справжні мотиви залишаються неясними. Можна припустити, що в психологічному плані він є одним з перших "підпільників" в англійській літературі, який бореться з найскладнішими внутрішніми протиріччями.

ВИСНОВКИ

Навіть не дивлячись на ідею класової гармонії, яку Діккенс просував у своїх ранніх різдвяних оповіданнях у 1840-х роках, у своєму романі, написаному перед революційними подіями 1848 року, він об'єктивно розкрив і засудив буржуазне суспільство. Тон і загальний настрій роману відрізняється від створених ним раніше творів. "Домбі і син" - перший роман Діккенса, що позбавлений оптимізму, який був стільки характерний для нього раніше. Тут відсутній безмежний оптимізм, який притаманний творчості Діккенса. У цьому романі вперше звучать мотиви сумнівів, неясної, але вкрай обтяжливої туги. Хоча автор вірить у вплив переконань на сучасників, він відчуває, що не може перемогти ідею недоторканності існуючої системи суспільних відносин та не може вплинути на думку оточуючих про необхідність будувати життя на основі високих моральних принципів.

В цьому творі Діккенса можна побачити велику різноманітність фігур і життєвих обставин, що вражають. Його фантазія та винахідливість здаються безмежними і надзвичайними. Серед світової літератури мало романів, які б могли зрівнятися з "Домбі і сином" за розмаїттям тону і багатством образів, і серед них деякі пізніші твори самого Діккенса. Він створює як персонажів з буржуазними уподобаннями, так і бідних з великою теплотою. Вони всі майже як один - диваки. Проте цей ексцентризм, який спонукає вас сміятися, робить їх ще більш привабливими і зворушливими. Хоча цей лагідний, доброзичливий сміх приховує їхню вузькогледість і важкі умови життя, в яких вони опинилися, така саме особливість Діккенса. Проте, коли він направляє своє обурення проти тих, хто гнобить інших, таких як Каркер, він знаходить слова такого гніву, що вони часом звучать як революційний заклик.

Трагічний фінал основної теми роману, підсилене низкою додаткових ліричних мотивів та інтонацій, робить роман "Домбі і син" твором з невирішеними конфліктами. Емоційне напруження у всій образній системі

свідчить про кризу, яка зростала у свідомості великого митця до кінця 1840-х років.

Отже, роман "Домбі і син" відображає трагедію особистості через внутрішній конфлікт між амбіціями та пошуком сенсу життя. Через життєві випробування головний герой втрачає свою ідентичність та стає жертвою власних недоліків і невдач.

RÉSUMÉ

Le sujet du travail de cours est "La tragédie de la personnalité dans le roman de Charles Dickens "Dombey et fils»".

Hypothèse. Le thème de la tragédie de la personnalité est révélé dans le roman "Dombey et fils" de Charles Dickens, ce qui est confirmé par l'intérêt constant pour l'analyse psychologique des personnalités et de leur développement, dans la littérature comme dans la vie réelle.

L'objectif de l'étude est d'analyser et de comprendre le processus de développement des caractères tragiques des principaux personnages du roman, en mettant l'accent sur l'influence de l'environnement social et des relations familiales sur leur formation personnelle.

L'objet de l'étude est le roman "Dombey et fils" de Charles Dickens.

Le sujet de l'étude est la tragédie de la personnalité dans le roman "Dombey et fils". L'étude du matériel sélectionné vise à révéler l'essence de la tragédie de la personnalité dans le roman "Dombey et fils».

Objectifs de l'étude :

1. Considérer les problématiques idéologiques et artistiques du roman.
2. Étudier le développement du thème de la vengeance et de la justice supérieure.
3. Analyser la structure des personnages du roman.
4. Identifier le motif de la punition et le motif du remords.

Le travail de cours est consacré à l'analyse et à la compréhension du processus de développement des caractères tragiques des personnages principaux du roman en mettant l'accent sur l'influence de l'environnement social et des relations familiales sur leur développement personnel. Le travail est destiné à identifier les points clés qui forment l'image tragique d'une personnalité dans le contexte de l'œuvre de Dickens, ainsi qu'à analyser la façon dont l'auteur utilise des moyens

littéraires pour transmettre ce thème. L'article examine également la révélation des aspects psychologiques et éthiques profonds de la tragédie de la personnalité dans le roman "Dombey et fils" et leur impact sur le développement de l'intrigue et la caractérisation des personnages.

Conclusion. En ouvrant le thème de "La tragédie de l'individu dans Dombey et fils de Charles Dickens", ce travail s'est révélé être un regard fascinant et exploratoire sur l'univers complexe d'une œuvre littéraire. En analysant le développement psychologique des personnages, en explorant leurs conflits internes et leurs relations, le document a démontré l'influence de l'environnement social et des tragédies personnelles sur la formation et le développement de l'individu. L'analyse des contradictions de classe et des inégalités sociales présentées dans le roman a attiré l'attention sur les relations complexes entre les personnages et leur position dans la société. L'étude des différents moyens d'expression artistique utilisés par l'auteur a permis de mieux révéler les aspects tragiques de la personnalité. Le travail a réussi à souligner l'importance de "Dombey et fils" dans le contexte de l'œuvre de Charles Dickens et de sa contribution à la littérature mondiale. Cette étude a permis de mieux comprendre les aspects psychologiques et éthiques de la tragédie de la personnalité, un sujet pertinent non seulement pour les études littéraires, mais aussi pour la compréhension de la nature humaine en général.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богачевська Л. О. особливості урбаністичних та часово-просторових характеристик у романах «Пригоди Олівера Твіста» та «Домбі і син» Ч. Діккенса. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*, 2018. 98 с.
2. Гурдуз А. І. Історія світової літератури (XIX–початок XX ст.). Київ: Наука. 2019. 569 с.
3. Девдюк І. В.; Яцків Н. Я. Історія зарубіжної літератури XIX–XX століття. Київ: Просвіта. 2018. 483 с.
4. Діккенс Ч. Торговий дім Домбі і син: торгівля оптом, вроздріб і на експорт. Харків:Directmedia. 2019. 471с.
5. Жирмунський В. М. Теорія літератури. Поетика. Стилїстика, Дніпро: Знання. 2017. 133с .
6. Котова Н. В. Поетика портрета в романі Чарльза Діккенса "Домбі і син". *Вісник Міжнародного Слов'янського університету*. Серія "Історія та філологія", 2020, 30.2. с. 343-351.
7. Малюк К. Г. «Моральне прозіння» як ключовий концепт творчості Ч. Діккенса (на матеріалі «Різдвяної пісні в прозі» та роману «Домбі і син»). 2022.
8. Мешкова Т. М. «Своє/чуже» в романі Ч. Діккенса «Домбі і син». *Вісник Міжнародного Слов'янського університету*. Серія: Гуманітарні науки, 2015, 4: с.81-87.
9. Образцова Є. О. Риси реалізму у романі Діккенса «Домбі та син». *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*, 2018. 148 с.
10. Савченко І. В.; Сизих О. В. Чарльз Діккенс: особливості реалізації романних задумів. Науково-видавничий центр "Відкриття", 2015, с.71.
11. Чаплигіна О. В. Структура різдвяного тексту Чарльза Діккенса. Харків: Фактор, 2021. 153 с.
12. Честертон Г. К. Чарльз Діккенс. Київ: ДиректМедиа. 2016. 328 с.

13. Badinjki T. *Dombey and Son: An Inverted Maid's Tragedy*. *Advances in Language and Literary Studies*, 2015, 6.3: 210-214.
14. Crawford B. L. Charles Dickens, uncommercial space-time traveller: "Dombey and son" and the ethics of history. *Dickens Quarterly*, 2022, 19.4: p.187-219.
15. Donoghue D. *The English Dickens and Dombey and Son*. *Nineteenth-Century Fiction*, 2021, 24.4: p.383-403.
16. Elfenbein A. *Managing the House in "Dombey and Son": Dickens and the Uses of Analogy*. *Studies in Philology*, 2015, 92.3: p.361-382.
17. Jackson A. M. *Reward, punishment, and the conclusion of "Dombey and son"*. *Dickens Studies Annual*, 2018, 7: p.103-252.
18. Leavis F. R. *Dickens the novelist*. Faber & Faber, 2022. 311 p.
19. Pykett L. "Dombey and Son": A Sentimental Family Romance. *Studies in the Novel*, 2017, 19.1: p.16-30.
20. Sanders A. *Ch. Dickens (Authors in Context)*. Oxford Univ. Press, New York, 2023. P. 29-57
21. Stone H. *The novel as fairy tale: Dickens' Dombey and son*. *English Studies*, 2016, 47.p.1-6: p.1-27.